

КОМУНИКАТИВНИЯТ СТИЛ В ПЕРСПЕКТИВАТА НА ЖИЗНЕНИЯ ЦИКЪЛ

Е. Пенчева

Институт за изследване на населението и човека – БАН

eliana.pencheva@abv.bg

Резюме. Целта на представената статия е да се проследи динамиката на комуникативния стил при различни възрастови групи в рамките на периода 15 – 55 години и да се потърси съществуването на определен развитиен патерн. Бяха изследвани 693 души на възраст от 15 до 55 г. (358 мъже и 335 жени), разпределени в 5 възрастови категории, с българската адаптация на Майерс-Бригс индикатора за психологичен тип (МВТИ), форма G. Беше очертана нелинейна траектория на развитието на капацитета за комуникативно поведение. Тя показва тенденция към понижаване на склонността към екстравертно (E) ($F = 4.4$; $P = .002$), интуитивно (N) ($F = 20.7$; $P = .000$), емоционално (F) ($F = 15.5$; $P = .000$) и перцептивно (P) ($F = 26.5$; $P = .000$) комуникативно поведение и съответно към повишаване на склонността към интровертно (I), сетивно (S), мисловно (T) и разсъждаващо (J) комуникативно поведение с напредването на възрастта.

Ключови думи: комуникативен стил, развитиен патерн, психологичен тип, психология на жизнен цикъл, възрастови различия, личностни предпочитания

Проблематиката за комуникативния стил и траекторията на неговото развитие през жизнения цикъл е от особено значение за психологията на общуването между поколенията – както в теоретичен, така и в приложен аспект. Комуникативният стил се определя от Нортън като начина, по който вербално, невербално и паравербално човек взаимодейства с другите, за да сигнализира как буквалното значение трябва да се възприема, интерпретира, филтрира или разбира (Norton, 1983, цит. по Opt & Loffredo, 2003). Приема се, че това как хората комуникират влияе върху качеството на техните взаимодействия с околните, върху тяхната ефективност и атрактивност като комуникатори и върху интерпретацията и реакцията на другите по отношение на поведението им. Опт и Лофредо хвърлят светлина върху конституционалната обусловеност на конструкта комуникативен стил, като цитират

резултатите от изследванията на различни автори. Едните стигат до извода за невробилогична основа на предпочитанията към определен комуникативен стил (Bodary & Miller, 2000; Beatty et al., 1998, цит. по Opt & Loffredo, 2003), а други установяват силно генетично влияние върху неговите измерения отвореност, доминантност, релаксация и имидж (Horvath, 1998, цит. по Opt & Loffredo, 2003).

Личностните предпочитания според теорията за психологичния тип (Юнг, Майерс и Бригс) също имат биологичен аспект. Те се разглеждат като вродени, но тяхното развитие може да бъде силно повлияно от средата. Тази научна хипотеза акцентира върху позитивните страни на личността вместо върху болест или патология. Тя дава възможност да се концептуализират индивидуалните предиспозиции в 4 аспекта – Екстраверсия – Интроверсия; Усе-

шане – Интуиция, Мислене – Чувстване, Разсъждение – Възприемане. Развитието на типа се интерпретира като процес, който протича през целия жизнен цикъл, като в младостта хората развиват своите предпочитани психични процеси, а в по-късна възраст могат да започнат да изследват и да развиват по-малко предпочитаните. Както е известно, върху тази теоретична база е разработен типологичният индикатор на Майерс-Бригс (Myers-Briggs Type Indicator – MBTI) (Myers et al., 1998).

Координатната система на психологичния тип е подходяща концептуална рамка за изучаването на **релациите между индивидуалния тип и комуникативния стил**, като същност и като динамика. Психологическата литература разполага с много емпирични доказателства за връзка между предпочитанията по MBTI и комуникативното поведение. Установява се, че хората с различни личностни предпочитания се различават и по своите комуникативни поведения и черти (Loffredo & Opt, 2006). **Така на** пример индивиди, които предпочитат Екстраверсия, Интуиция и Мислене показват по-силна тенденция към аргументираност от тези, които предпочитат Интроверсия, Усещане и Чувстване. Лица, които имат афинитет към Интроверсия или Усещане, докладват значимо по-високи нива на комуникативни опасения, отколкото лица, които имат афинитет към Екстраверсия и Интуиция. Доказва се също, че участници в изследването **със склонност към Чувстване** се характеризират с по-високи нива на комуникативна тревожност в публичен контекст, отколкото участници със склонност към Мислене (Opt & Lofredo, 2000 цит. по Opt & Loffredo, 2003). **Възприемането** на комуникативния стил може да има широки последици в **термините на атрактивност и комуникативна ефективност**. Допуска се, че Екстравертите са по-социално атрактивни и комуникативно ефективни от своите колеги интроверти поради начина, по който общуват. Интровертите виждат себе си като по-слаби комуникатори, а тази представа има връзка и с **ниската себеоценка** (Opt & Loffredo, 2003).

Уайлър и сътр. обобщават изследванията по темата и предлагат стройна класификация на връзките между двата конструкта – *личностен тип и комуникативни тенденции* (Weiler et al., 2012), представена на табл. 1.

Най-много свидетелства в литературата намираме по темата за релацията *език на тялото – психологичен тип*, както и по темата за разграничения между комуникативното поведение на Екстраверти и Интроверти (VanSant, 2003).

Заслужава внимание и следното синтезирано представяне (табл. 2) на отношението *психологичен тип - комуникативни стратегии и потребности* (Myers et al., 1998).

Както посочва Димарист, типът ни дава възможност да отстраним „шума“ от комуникациите, да премахнем ненужните бариери, за да постигнем продуктивно взаимодействие. Отношенията между различните типове наподобяват използването на различни езици и съответната необходимост от превод, за да се получи комуникация. Познаването на типа може да подпомогне планирането и подобряването на комуникацията като осъзнаем собствения си естествен стил и „език“ и също така като променим това, което очакваме от другите (Demarest, 1997).

Изследванията върху личностните промени **във възрастов план, макар и проведени** с различен инструментариум, констатираат консистентни тенденции. Резултатите от срезовите изследвания съответстват на резултатите от лонгитюдните изследвания, а често са устойчиви и за различните страни. Емпиричните данни в парадигмата на психологичния тип най-често показват тенденция към повишаване на **склонността към Интроверсия, Усещане, Мислене и Разсъждение с напредване на възрастта** (Wart et al., 2001). Съответно, според данните в теоретичната перспектива на Голямата петорка, Екстраверсията и Отвореността са негативно свързани с възрастта, а Доброжелателността и Съзнателността – позитивно (Lucas, & Donnellan, 2011).

Интересът към въпроса *как тези личностни изменения се отразяват върху комуникативното поведение* провокира

Таблица 1
Комуникативни тенденции за различните личностни типове по MBTI

Екстраверсия (E) Мисли на глас при дискусия, говори повече, отколкото слуша Споделя идеите си веднага	Интроверсия (I) Обработва информацията вътрешно, слуша повече, отколкото говори. Споделя идеите си след внимателно обмисляне.
Усещане (S) Фокусира се върху опит Внимателно и логично построява заключенията си Изисква детайли Уповава се на настоящето, свързан(а) е с миналото Предпочита информация и обучение стъпка по стъпка Задава въпроси „какво“ и „как“ Търси факти Предпочита практичен, разбираем език вместо символи, метафори, теории или абстракции	Интуиция (N) Фокусира се върху теории Следва предчувствия, за да стигне до заключения Изисква цялата картина, отегчава се и става нетърпелив(а) с детайлите Ориентиран(а) към бъдещето Говори с общо понятия Задава въпроси „защо“ Търси образци и възможности Използва метафори, аналогии и друг символен език
Мислене (T) Представя информация чрез причинно-следствени разсъждения Аналитичен(а) Има потребност да знае „защо“	Чувстване (F) Използва лични ситуации, истории и примери за да комуникира Емпатичен (а) Има потребност да се свързва с хората
Разсъждение (J) Предпочита да взема решения бързо, да завършва нещата и да минава нататък Чувства се некомфортно при свободно протичащи дискусии Предпочита фокусираните дискусии и опции	Възприемане (P) Предпочита да е отворен (а) за нова информация и за опции от последната минута. Чувства се ограничен (а) при детайлен план и финални решения Предпочита отворени дискусии, за да изследва връзките между темите

Таблица 2
Комуникативни стратегии и потребности: значими връзки с предпочитанията според MBTI

Екстраверсия	Интроверсия
Желание да се фокусира върху широк кръг теми	Желание да се фокусира върху един проблем
Усещане	Интуиция
- Потребност от практически, реалистични послания. - Потребност от добре обмислени, детайлизирани планове	- Потребност от креативни съобщения, съдържащи въображение. - Потребност от предизвикателства и възможности
Мислене	Чувстване
Няма значими връзки	Няма значими връзки
Разсъждение	Възприемане
- Потребност от супервайзър, който не ги изнедава - Потребност от детайлен план с разпределение на времето - Потребност от фокус върху завършване на планираните проекти	- Потребност от супервайзър, който е спонтанен - Потребност от спонтанни и гъвкави планове - Потребност проектите да бъдат гъвкави и да са отворени за модификация

Таблица 3
Брой на участниците в изследването в зависимост от пола и възрастта

Възраст	Пол	Мъже	Жени	Общо
		N	N	N
15 – 17 г. (I гр.)		85	70	155
18 – 25 г. (II гр.)		47	108	155
26 – 35 г. (III гр.)		82	41	123
36 – 45 г. (IV гр.)		95	47	142
46 – 55 г. (V гр.)		49	69	118
Общо		358	335	693

целта на предлаганото изследване: да се проследи динамиката на комуникативния стил при различни възрастови групи в рамките на периода 15 – 55 години и да се потърси съществуването на определен развитиен патерн.

ХИПОТЕЗИ

Ще се идентифицира определен развитиен патерн на предпочитания комуникативен стил за периода 15 – 55 –годишна възраст.

С възрастта ще се засилва тенденцията към Интровертния комуникативен стил (I) и ще отслабват тенденциите към Интуитивния (N), Емоционални (F), и Перцептивния комуникативен стил (P).

МЕТОД

Участници в изследването

Бяха изследвани **693 души** на възраст **от 15 до 55 години**, **от тях 358 мъже и 335 жени**, диференцирани в 5 възрастови категории.

Инструментарий

Индикаторът на Майерс и Бригс за психологичен тип (Myers-Briggs Type Indicator – MBTI), форма “G”, адаптиран за български условия от Е. Пенчева (Pencheva & Kazandjiev, 2001).

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

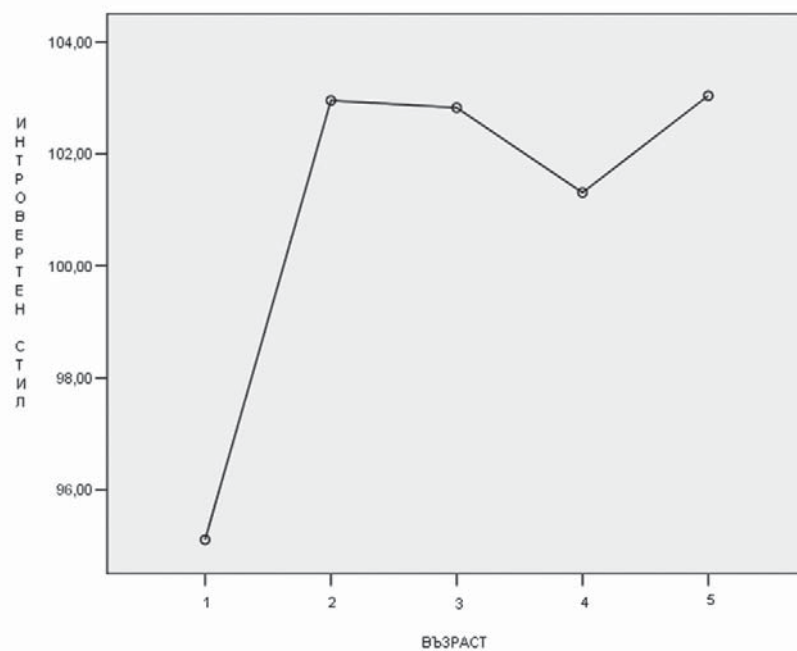
За статистическата обработка на данните беше използван Еднофакторен дисперсионен анализ.

Както личи от фиг. 1, възрастта оказва съществено влияние върху предпочитани-

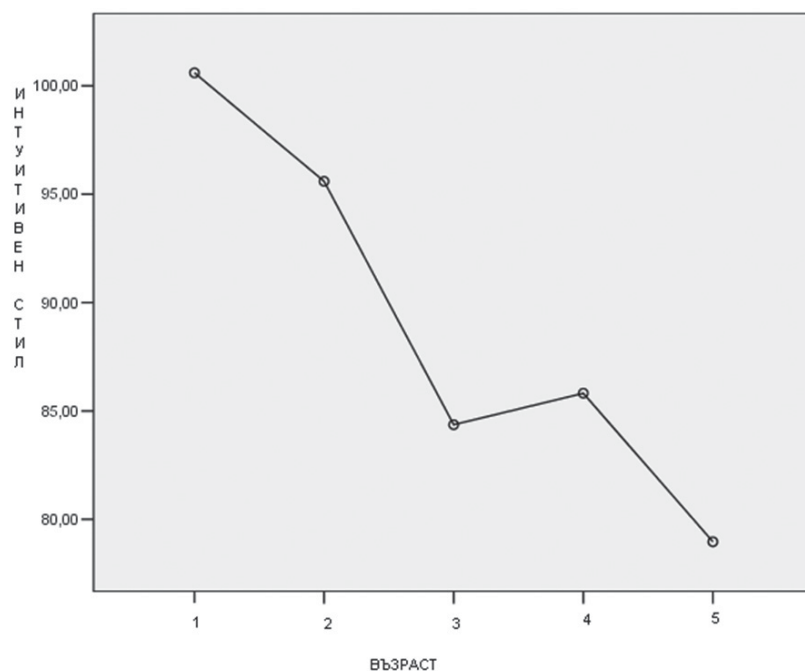
ето към Интровертния стил ($F = 4.4$; $P = .002$), което има възходящо развитие в периода 15 – 55 г. Прави впечатление стръмното покачване на кривата между 1-ва и 2-ра група, както и спадът във възрастта 36 – 45 г., който обаче не достига статистически значима достоверност. От друга страна, отсъствието на съществено различие между 2-ра, 3-та, 4-та и 5-та група по тази променлива, означава, че целият интервал 18 – 55 г. може да се приеме като период на стабилизация на афинитета към Интровертен комуникативен стил.

На фиг. 2 е изобразено понижаването на склонността към Интуитивния комуникативен стил с възрастта ($F = 20.7$; $P = .000$). На фона на общата низходяща тенденция, характеризираща целия изследван контингент, при 4-та група отново се забелязва известно отклонение – в този случай повишаване на склонността към разглеждания комуникативен стил, но без да се достига значима степен. Този резултат позволява интерпретацията, че става дума за стабилизация на предиспозицията към Интуитивен стил на комуникация в периода 26 – 55 години. Интересното тук е, че между юношите (1 група) и изследваните от във възрастта на „възникващата зрелост“ (2-ра група) не се установява съществена разлика.

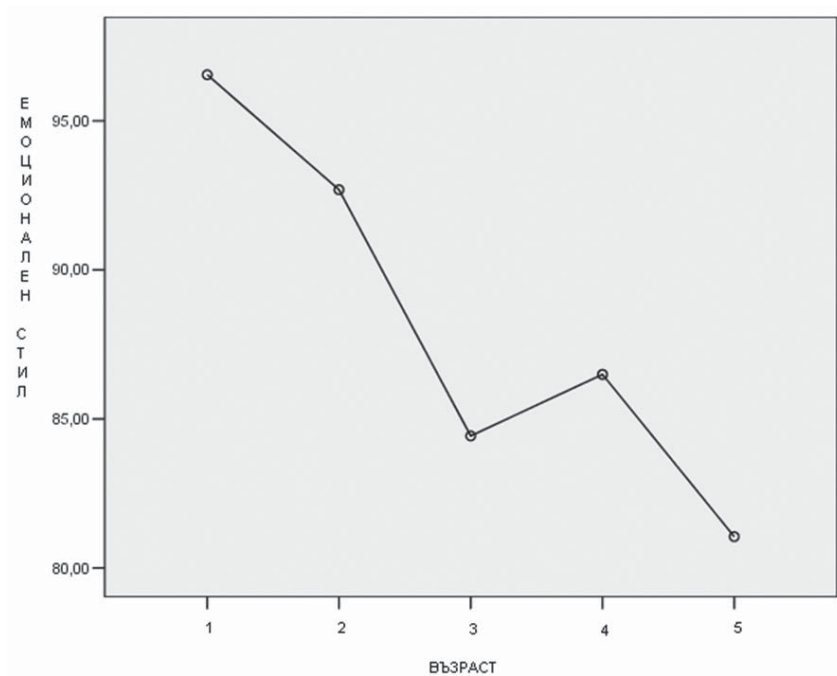
Фиг. 3 илюстрира как предиспозицията към Емоционалния комуникативен стил бележи спад с възрастта ($F = 15.5$; $P = .000$). И тук се проявява отклоняващото се поведение на четвъртата група, което, както вече беше забелязано при другите

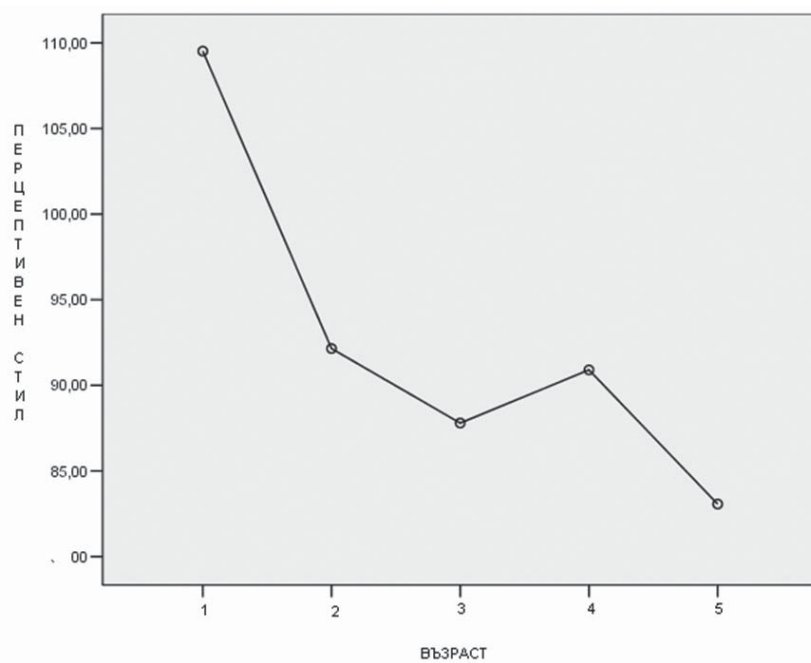
Фигура 1. Вікова динаміка на Інтровертний комунікативний стил

Фигура 2. Вікова динаміка на Інтуїтивний комунікативний стил

ФИГУРА 3. Възрастова динамика на Емоционалния комуникативен стил

ФИГУРА 4. Възрастова динамика на Перцептивния комуникативен стил

изследвани величини, не е статистически достоверно и отразява стабилизацията на предпочитанието към този стил в периода 26 – 55 години. В случая също беше установено сходство между двете най-млади групи, участвали в изследването.

Какво показва кривата на развитието при четвъртия стил на комуникация? Предпочитанието към Перцептивния комуникативен стил също намалява с възрастта ($F = 26.5$; $P = .000$), както е отразено на фиг. 4., със същата несъществена тенденция към повишаване на склонността към него във възрастта 36 – 45 години. Особено тук е стръмният спад между първа и втора група. Отсъствието на съществени различия между 3-та, 4-та и 5-та група позволява в логиката на досегашните разсъждения да направим обобщението, че интервалът 26 – 55 години може да се определи като стабилен в това отношение. Тези данни се вписват в установената от други автори тенденция, че средните нива на Съзнателността съществено се повишават от юношеството към зрелостта и достигат своя пик в средната възраст (Lucas & Donnellan, 2011).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Установените различия при лица на възраст от 15 – 55 години показват наличието на определен нелинеен развитиен патерн на предразположенията към определен комуникативен стил. Той очертава тенденция към понижаване на склонността към екстравертно, интуитивно, емоционално и перцептивно комуникативно поведение и съответно към повишаване на склонността към интровертно, сетивно, мисловно и разсъждаващо комуникативно поведение с напредването на възрастта. Установява се следната динамика на потенциала за комуникация на изследвания контингент:

- предпочитанията към динамична, оживена и директна комуникация започват да намаляват и на преден план излизат предпочитанията към по-пестелива и индиректна комуникация;

- потребността от креативни съобщения, съдържащи въображение, постепенно освобождава място на потребността от практически и реалистични послания;
- афинитетът към отношенията, приноса на хората, търсенето на съгласие започва да отслабва за сметка на фокусирането върху целта и генерирането на аргументи за и против, отбелязването на недостатъци и предложения за подобряване;
- стремежът да се представят перспективи, които създават впечатление, че нещата са гъвкави и с отворен край започва да отстъпва място на стремежа към незабавно насочване към темата и представяне на мнения, които създават впечатление, че нещата са установени и трябва бързо да бъдат завършени.

Получените резултати са в унисон с общите тенденции, които се извеждат в световната литература при изследването на възрастовите различия в личностните особености през жизнения цикъл. Съизмерими са и с доказателствата, че Стабилността е по-ниска в юношеските, отколкото при възрастните извадки, като от средна до по-късна възраст (50 – 70 години) се наблюдава плато. Този патерн авторите отнасят към принципа на кумулативна непрекъснатост на личностното развитие. Специално внимание заслужава находката, че общата тенденцията на промяната е в посока на повишаваща се личностна зрелост, като периодът от 17 – 24 години е по-активен от периода 24 – 29 години (Hopwood et al., 2011; Lucas & Donnellan, 2011).

Резултатите от изследването подпомагат осмислянето, а оттук и търсенето на средства за преодоляване на поколенческите различия в диалога между млади и възрастни. Те подкрепят идеята за необходимостта от идентифициране и развитие на собствения комуникативен стил, за да се постигне ефективна комуникация с аудитория, която е съставена от широка гама личностни типове. Тъй като не е възможно да се предложат универсални стратегии за подобряване на комуникацията, препоръчва се усилията да се насочат

към включването на „балансиран подход“. Неговото предимство е, че ни позволява да достигнем до всички комуникативни стилове, представени в една смесена аудитория (Weiler et al., 2012).

ЛИТЕРАТУРА

- Demarest, L. (1997). Looking at type in the workplace. Gainesville, CAPT.
- Hopwood, C., Donnellan, M., Blonigen, D., Krueger, R., McGue, M., Lacono, W & Burt, S. (2011). Journal of Personality and Social Psychology, 100, 3, 545-556.
- Loffredo, D. & Opt, S. (2006) Argumentativeness and Myers-Briggs Type Indicator® Preferences Journal of Psychological Type, 66, 7, 59-68.
- Lucas, R. & Donnellan, M. (2011). Personality Development Across the Life Span: Longitudinal Analyses With a National Sample From Germany. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 101, No. 4, 847-861.
- Myers, I., McCaulley M., Quenk, N. & Hammer, A. (1998). *MBTI manual. A guide to the development and use of the Myers-Briggs type indicator, third edition*, Palo Alto, Consulting Psychologists Press, Inc.
- Opt, S. & Loffredo, D. (2003). Communicator image and Myers-Briggs Type Indicator Extroversion-Introversion. *Journal of Psychology*, 137, 6, 1-6.
- Pencheva, E. & Kazandjiev, R. (2001). Bulgarian translation of MBTI materials: problems and Solutions (pp 73 – 79). In: *Psychological type and culture – East & West: a multicultural research conference. Program and Proceedings*, Gainesville, Center for Applications of Psychological type,
- Van Sant, S. (2003). Wired for conflict. The role of personality in resolving differences. Gainesville, CAPT.
- Wart, P., Miles, D., Platts, C. (2001). Age and personality in the British population between 16 and 64 years. *Journal of Occupational & Organizational Psychology*, 74, 2, 1 – 35.
- Weiler, C., Keller, J. & Olex, C. (2012). Personality type differences between Ph.D. climate researchers and the general public: implications for effective communication. *Climate Change*, 112, 233 – 242.

COMMUNICATIVE STYLE IN LIFESPAN PERSPECTIVE

Eliana Pencheva

Abstract. The aim of this article was to study the dynamics of communicative style in different age groups during the period 15 – 55 years, and to look for the presence of certain developmental pattern. A Bulgarian adaptation of Myers-Briggs Type Indicator (MBTI), form G, was administered to 693 participants aged 15 to 55 (358 males and 335 females), distributed into 5 age categories. Nonlinear developmental trajectory of the capacity for communicative behaviour was outlined. It showed descending tendency of inclination to extravert (E) ($F = 4.4$; $P = .002$), intuitive (N) ($F = 20.7$; $P = .000$), feeling (F) ($F = 15.5$; $P = .000$) and perceptive (P) ($F = 26.5$; $P = .000$) communicative behavior and respectively ascending tendency of inclination towards introvert (I), sensing (S), thinking (T) and judging (J) communicative behavior with age.

Key words: communicative style, developmental pattern, psychological type, lifespan psychology, age differences, personality preferences

Д-р Елиана Пенчева е професор по психология в Института за изследване на населението и човека – БАН, секция „Психология на развитието и здравето“, Председател на Общото събрание. Професионалните ѝ интереси са в областта на психологичния тип, развитието на личностния потенциал през жизнения цикъл, ученето през целия живот, интерактивните методи на обучение, превенция на СПИН и зависимост към психоактивни вещества. Има 94 публикации у нас и в чужбина, от които 3 самостоятелни монографии. Тя е хоноруван преподавател в СУ „Климент Охридски“.

D-r Eliana Pencheva is a professor in Psychology at the Institute for Population and Human Studies-Bulgarian Academy of Sciences, Section “Developmental and Health Psychology“, Chair of the General Assembly. Her professional interests are in the field of psychological type, lifespan development of personality potential, lifelong learning, interactive training methods, prevention of AIDS and drug addiction. She is the author of 94 works including 3 monographs published in Bulgaria and abroad. She is part-time lecturer at the Sofia University “St. Kliment Ohridski“.